

Profesijos pedagogų lygiagretaus rengimo modelis

Rima Adamonienė

Docentė socialinių mokslų (edukologija) daktarė
 Žemės ūkio universiteto Profesinės pedagogikos ir psichologijos katedra
 Noreikiškės, LT-3000 Kaunas
 Tel. (8 37) 39 77 94

Stripsnyje pateikiami profesijos pedagogų rengimo Europoje ir Lietuvoje modeliai. Konceptualiai įvertinamas profesijos pedagogų sisteminio pedagoginio pasirengimo būtinumas. Išanalizuotas lygiagretus profesijos pedagogų rengimas profesinio kryptingumo universitete, kur koncentriškai integruojama profesija ir pedagogika (psichologija).

Problema

Europos šalyse profesijos pedagogai rengiami pagal įvairius modelius [2]: lygiagretųjį (Olandija, Vokietija), nuoseklųjį (Danija, Norvegija), igijus profesijos praktinę patirtį (Švedija), universitetiniu lygmeniu (Olandija), neuniversitetinio lavinimo lygmeniu (Suomija).

Phare'94 profesinio rengimo reformos Lietuvoje programoje, apibendrinus profesijos pedagogų savianalizę [5], atlikti tyrimai parodė, kad daugelis pedagogų nesugeba sėkmingai taikyti pamokoje savo numatytų mokymometodų, o kai kurie (23,2 proc.) mano, kad net nebūtina planuoti metodų; du trečdaliai profesijos pedagogų nepakankamai naudojami naujausiomis mokymo technologijomis; trečdalis profesijos pedagogų „su moksleiviais / studentais bendrauja nesėkmingai ir neugdo bendravimo įgūdžių“, jiems „sunkiai sekasi formuluoti užduotis“, jie „nesudomina moksleivių / studentų savo dėstomu dalyku“. Pamokos planavimas, jos struktūros parinkimas, mokinių išmokymo vertinimas, mokinių savęs vertinimo formavimas, pedagoginio

proceso prognozavimas – visa tai profesijos pedagogui – problema! Išvadoje teigiama, kad patys profesijos pedagogai mano, jog jiems reikalingas pedagoginis ir psichologinis pasirengimas [5]. Lietuvoje 1999/2000 m. m. profesinėse mokyklose dirbo tik apie 2 proc. pedagogų, turinčių profesijos pedagogo kvalifikaciją [2; 5].

Kuriantis kolegijoms, jų nuostatuose (1999) skelbiama, kad „visiems dėstytojams būtinas pedagoginis pasirengimas“, bet, atrodo, kad nekalbama apie sisteminį pedagoginį rengimą. Profesinio rengimo reformos apžvalgoje (2000) teigiama, kad „Profesijos mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas išlieka silpniausia Lietuvos profesinio mokymo reformos vieta“.

LEONARDO DA VINCI 2001, VDU PRSC programos projekte klaidingai teigiama, kad „ugdymo mokslas taip pat reiškia pedagoginės kvalifikacijos įgijimą“, bet ugdymo mokslu manoma esant vadybą. Projekte neapibrėžiami pedagoginės kvalifikacijos lygiai ir nenurodoma, kaip jų būtų galima siekti. Kvalifikacija tapatinama su kompetencija, nes, kalbant apie kvalifikaciją, aiškinama kai kurių įgy-

tų gebėjimų reikšmingumas (tai – kompetencija). D. Carras (2000) teigia, kad profesionalo igūdžiai negali būti nepriklausomi nuo teorijos, todėl teorijų ir mokslinių tyrimų suvokimas yra esminis sėkmingo žinių taikymo aspektas. Taigi savaime suprantama, kad tobulėtų kompetencija, būtina igyti vis naujų žinių, t. y. tobulinti kvalifikaciją. Projekte didaktinė kompetencija tapatinama su vadybos ir metodine kompetencijomis. Čia bandyta kompetencijas skrupulingai struktūruoti, netgi standartizuoti, bet juk pedagoginiame procese neįmanoma mechaniškai apriboti veiksmų seką, suvokiant fenomenalią kiekvieno žmogaus egzistenciją (B. Spodek ir kt., 1988). Bandyta konceptualizuoti profesijos pedagogo rengimą, bet projekto vykdytojai paprasčiausiai pasiklysta dar pirminiu etapu – vartodami sąvokas, o koncepcijoje tik schemas, parametrai, standartai ir nebelieka žmogaus (profesijos pedagogo, mokinio).

Profesinio kryptingumo ugdytiniai – dažniausiai žemesnio intelekto negu bendrojo lavinimo mokyklos arba gimnazijos mokiniai, todėl jie dažnai yra ribotesnių kognityvių gebėjimų ir žemesnio mokslumo lygio, retai motyvuoti profesijai, dažnai iš nepilnos, kartais iš asocialios šeimų. Tyrimai rodo (E. Martišauskienė, 1998), kad 63,4 proc. paauglių iš pilnų šeimų būtent svarbiausia terminalia vertybe mano esant laimingą šeimą. Kalbant apie asmenybės ugdymą, asmens santykis su vertybėmis yra ne vien racionalus, bet ir emocinis (V. Aramavičiūtė, 1998), tai lengvina vertybės tapimą elgesiomotyvu. Ypač ugdant dvasingumą labai svarbu, kad paauglys neliktų abejingas dvasinėms vertybėms, tada jis dažnai jaučia emocinį nepasitenkinimą ir jį išreiškia pasipiktinimu.

Pirmiausiai žinotina, kad profesinio kryptingumo mokykloje profesijos pedagogo rankose yra žmogus aktyviausio keitimosi tarpsniu (E. A. Erikson, 1968) (paauglystė, ankstyvoji

jaunystė), dėl profesijos pedagogo įtakos jis kryptingai keičiasi tapdamas profesinio kryptingumo asmenybe. Profesinio ugdymo siekis – tam tikro profesinio kryptingumo ugdytinio asmenybės formavimas. Šiame procese ugdytiniui daro įtaką tik tas profesijos pedagogas, kuris yra profesionalas, žino savo profesijos raidos kryptį, puikiai išmano mokymo ir auklėjimo procesą ir sugeba jį taip organizuoti, kad mokinys tampa visybiška asmenybe.

Dabar Lietuvoje profesinio ugdymo sistemoje profesijos pedagogais dirbantis pagrindinis kontingentas yra įvairių profesijų specialistai, dažniausiai neturintys sisteminio pedagoginio pasirengimo. *Tobulas dėstomo dalyko žinojimas yra tik viena profesijos pedagogo veiklos funkcinė dominantė.*

Lietuvoje dar neturime konceptualiai apibrėžtos, į asmenybės permanentinį tapsmą orientuotos profesijos pedagogo rengimo sistemos. Kyla klausimas, ar turime teisę profesinio ugdymo sistemoje dirbančius įvairių profesijų darbuotojus, neturinčius sisteminio pedagoginio pasirengimo, vadinti profesijos pedagogais?

Šio straipsnio **tikslas** – pagrįsti lygiagretaus profesijos pedagogų rengimo modelio esmę.

Tyrimų **objektai** – profesijos pedagogų rengimo programos ir rengimo procesas.

Metodai – mokslinės literatūros analizė ir gautų rezultatų lyginamoji ir sisteminė analizės.

Profesijos pedagogo tapsmo samprata

Profesijos pedagogas – *tam tikros profesijos specialistas, turintis ir pedagoginę kvalifikaciją, sugebantis organizuoti profesinio ugdymo procesą, kuris padeda formuoti žmogui – tos profesijos kvalifikuotam darbuotojui.* Tai integruota profesija, kuri suvokiama kaip profesijos pedagogo dalykinis kryptingumas ir kaip jo savitas

pedagoginės veiklos būdas, jo socialinis vaidmuo, jo nuolat tobulėjančios asmenybės fenomenas. Profesijos pedagogui reikšmingi tos profesijos srities tiek *gamybos*, tiek *asmenybės ugdymo*, tiek *socialiniai* dėsniumai.

Lietuvoje profesijos pedagogai rengiami: lygiagrečiai (LŽŪU) ir nuosekliai (VGTU, KTU, VDU).

Nuoseklus rengimas – *pedagoginis-psichologinis jau turinčiųjų profesiją rengimas*. Turintiesiems profesiją organizuojant pedagoginį rengimą atsietai nuo profesijos ir pedagoginio proceso, jie tik įgyja tam tikrų pedagogikos ir psichologijos žinių (kaip abstrakcijų). Abejotina, ar jie sugebės tas žinias suvokti kaip sistemą, atrinkti esant adekvačiai priklausomybei, o vėliau, integruojant su profesija, taikyti profesinėje pedagoginėje praktikoje, vargu ar sugebės susiformuoti tam tikro kryptingumo analitinius tiriamuosius įgūdžius, t. y. tapti profesijos pedagogais. Nuosekliai rengti profesijos pedagogą būtų įmanoma tik jeigu tam tikros profesijos specialistas, *dirbdamas profesinio ugdymo institucijoje*, įgytų pedagoginį išsilavinimą. Tačiau susiduriama su prieštaravimais:

- nežinodamas pedagoginio proceso dėsnių ar principų, psichologinių dėsniumų, pedagogas kurį laiką dirbs intuityviai – bandymų-klaidų metodu. Vien intuicijos ir įgimto kryptingumo (pašaukimo) dažnai nepakanka;
- komplikuojasi profesijos pedagogo tapimo procesas – profesinėje sąmonėje fiksuojasi neintegruoti stimulai, kurie visą laiką konfrontuodami pačiam pedagogui neleidžia vientisai suvokti profesinės pedagoginės veiklos esmės (S. Kregždė, 1998).

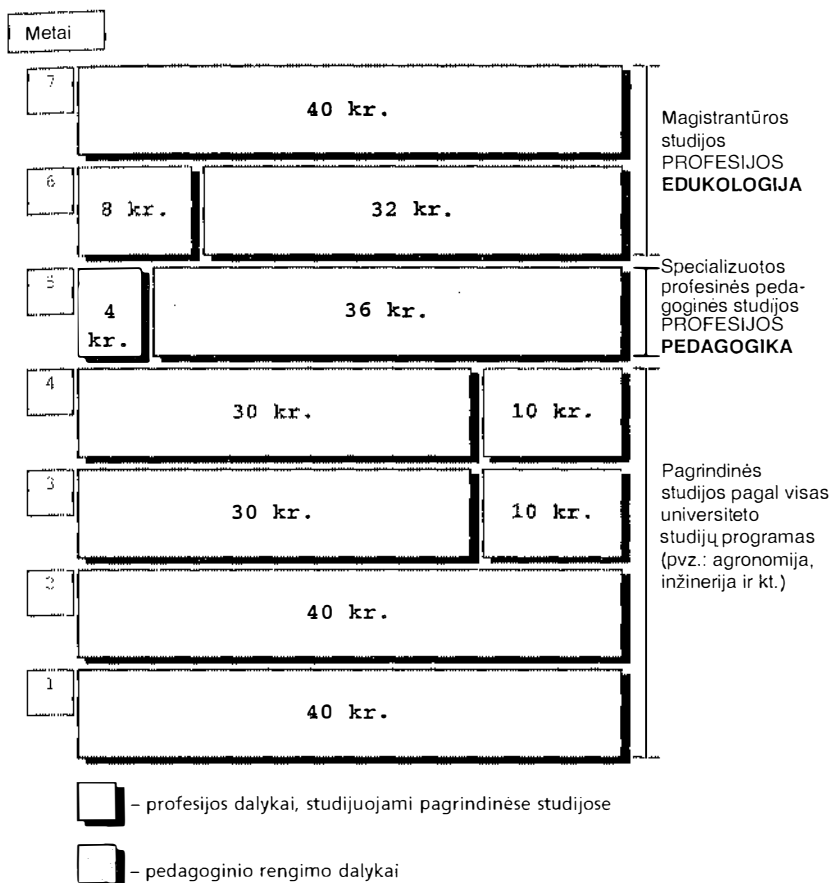
Lygiagrečiai rengiant profesijos pedagogus – *įgyjant profesiją, kartu studijuojami pedagogi-*

kos ir psichologijos moduliai tam tikro profesinio kryptingumo universitete, kuriame yra profesinės pedagogikos ir psichologijos katedra. Profesijos pedagogo rengimas vyksta trimis etapais (žr. pav.).

Pirmas etapas – *pirminio pedagoginio rengimo ir pedagoginio kryptingumo formavimo* – prasideda nuo trečio kurso pagrindinėse (bakalauro) studijose. Pirmame ir antrame kursuose studentai studijuoja profesiją ir tik trečiame ketvirtame kursuose *įgimto pedagoginio kryptingumo* studentai, realizuodami asmeninius poreikius, savarankiškai renkasi specializacijai skirtus kreditus (20 kreditų) iš psichologinių-pedagoginių modulių ciklo. Jie išklauso ir perima bendruosius psichologijos ir pedagogikos modulius: psichologijos įvadą, pedagogikos pagrindus, dėstyimo metodiką, edukacines technologijas, kt. Prasideda profesijai esminių profesijos pedagogo asmenybės savybių formavimasis, kuris vyksta *integruojantis* profesijai–dalykui ir profesijai–pedagogui. Pedagoginėse-psichologinėse studijose išmokstama bendravimo elementų, atrinkti, struktūruoti informaciją, išmokstama planuoti, organizuoti pedagoginį procesą, vertinti išmokimą. Profesijos bakalauro prie diplomo gauna *pažymėjimą, patvirtinantį įgytą pirminį pedagoginį pasirengimą*, ir jau gali dirbti profesinėje mokykloje, tačiau dar neturi profesijos pedagogo kvalifikacijos.

Antras etapas. *Vienerių metų specializuotų profesinių pedagoginių studijų programa PROFESIJOS PEDAGOGIKA* yra profesinių-pedagoginių-psichologinių studijų (pagrindinėse bakalauro studijose) tęsa. Dauguma (90 proc.) programos dalykų yra *studijų krypties pagrindų*, skirti profesiniam-pedagoginiam lavinimui ir turi šiuos požymius:

- apibendrinamąjį, kai bakalauro studijose (III–IV kurse) studentai, išklausę bendruosius psichologijos ir pedagogikos

Pav. Profesijos pedagogo lygiagretaus rengimo schema (LŽŪU)

dalykus, *specializuotose profesinėse studijose* abstrahuoja ir identifikuoja psichologinius ir pedagoginius reiškinius visame pedagoginiame procese (Pedagoginė psichologija); identifikuoja specifines profesinės pedagogikos problemas (Profesinė pedagogika); patys kelia tikslus, atrenka turinį, nustato struktūrą, principus, metodus, būdus, priemones konkrečiai savo kuriami pamokai, kurią studentas pristato kolegoms (kitiems studentams ir dėstytojui) ir analizuoja (taip formuojasi mokėjimai) (Dalykų dėstymo metodika); ieško peda-

goginiame procese pasitaikančių konfliktinių situacijų racionalaus sprendimo būdų (fiksuojamos pedagoginės praktikos situacijos ir analizuojamos modulyje Konfliktų psichologija); savarankiškai vertina švietimo reformos vyksmą, kuria valdymo ir vadovavimo mokyklai bei švietimo sistemai schemas (imitaciniai žaidimai modulyje Švietimo politika ir reformos vyksmas);

- integruojamąjį, kai profesijos mokslų moduluose studentai sprendžia konkrečias pedagogines analitines tiriamąsias užduo-

tis. Užduotys suformuluojamos visuose programos pedagoginiuose-psichologiniuose moduluose, o realizuojamos tos programos profesijos moduluose;

- pedagoginės veiklos įgūdžių formavimo, kai visuose pedagogikos, psichologijos ir profesijos moduluose ir mokomojoje pedagoginėje praktikoje formuojasi studento pedagoginiai mokėjimai (Mokomoji pedagoginė praktika – du kreditai). Atlikant gamybinę pedagoginę praktiką jie tampa pirminiais įgūdžiais, juos praktikos pabaigoje vertina katedros dėstytojas ir mokyklos praktikos vadovas, stebėdami studento vedamą įskaitinę pamoką (gamybinę pedagoginę praktiką – trys kreditai ir priešdiplomine praktika – du kreditai).

Programa sudaro *profesinių, psichologinių ir pedagoginių* žinių sistemą (įskaitant pedagoginio kryptingumo formavimą pagrindinėse studijose), kuri realizuojama *koncentrinio* būdu. Manoma, kad šioje sistemoje modulių seka užtikrina loginius informacijos ryšius, o privalomų ir alternatyvių modulių santykis yra optimalus. Baigiamiesiems diplominiams darbams keliami išskirtiniai reikalavimai (palyginti su bendrais reikalavimais LŽŪU), nustatomas tyrimų objektas – tirti pedagoginį procesą arba proceso dalyvius (mokinius, pedagogus arba jų santykius), taip pat – naudoti psichologinius-pedagoginius tyrimo metodus. Baigus specializuotas profesines pedagogines studijas ir apgynus baigiamąjį darbą, absolventui suteikiama *profesijos* (pagal pagrindinėse studijose studijuotos profesijos programą) *mokytojo kvalifikacija* ir išduodamas diplomąs.

Specializuotų profesinių pedagoginių studijų programos visiškai realizuoti per vienerius metus negalima, nes nepakanka laiko išspręsti programai keliamus uždavinius – *profesinė są-*

monė formuojasi laipsniškai integruojantis profesinei ir pedagoginei informacijai [2], susidarant naujiems įgūdžiams, kurie, suteikiant kvalifikaciją, turi būti patikrinti natūraliomis praktinės veiklos sąlygomis (profesinėje mokykloje). *Profesinis pedagoginis kryptingumas*, susiformavęs pagrindinių studijų metu, specializuotose profesinėse studijose tampa diplomantų pirminiais profesiniais pedagoginiais įgūdžiais bei analitinių-tiriamųjų darbų pradmenimis.

Jeigu profesijos mokytojo rengimas vyktų tik pagrindinėse studijose (tokia praktika LŽŪU buvo 1978–1995 metais), kiltų tokių problemų:

- kadangi pagrindinėms (bakaluro) universitetinėms studijoms yra skiriama 160 kreditų, toks profesijos mokytojo rengimas neužtikrina abiejų šių veiklos sričių (profesija–dalykas ir profesija–mokytojas) kokybiško ugdymo rezultato;
- skirtingi universiteto fakultetai vadovaujasi fakultetų studijų organizavimo planais, todėl organizuoti vienu metu pedagoginę praktiką visų fakultetų pedagoginio kryptingumostudentams būna labai sudėtinga.

Formuojant pedagoginio kryptingumo kontingentą nuo pirmo kurso:

- studentai dar neturįgalimybės giliai pažinti profesijos aplinką ir savo asmenybės santykį su ja, t. y. jie dažnai neturi net reikiamo profesinio kryptingumo suvokimo;
- sunku (beveik neįmanoma) prognozuoti darbo rinkos kaitą ketverius metus į priekį. Todėl negalima parengti reikiamų profesijos mokytojų pagal konkrečius mokyklų poreikius;
- fakultetai ignoroja studentų pasirinkimą stojant, t. y. priėmimo metu į profesines pedagogines studijas nukreipiami silpniausiai besimokantieji;

- atsiranda papildomų rengimo išlaidų, nes priimant formuojama atskira akademinė grupė.

Trečias etapas. *Dvejų metų magistrantūros studijos pagal PROFESIJOS EDUKOLOGIJOS programą*, jos gali būti organizuojamos dvejopai:

- tęstinės, po specializuotų profesinių pedagoginių studijų, įsisavinus programą PROFESIJOS PEDAGOGIKA;
- intensyvios, mokyklose dirbantiems pedagogams, jau turintiems profesijos mokytojo kvalifikaciją.

Šioje programoje 90 proc. dalykų skirta tobulinti studijų kryptį (pedagogikos, psichologijos) ir 10 proc. – profesiją (ar dėstomą dalyką). Profesijos edukologijos magistrantūra yra orientuota į pedagogo, kuris siekia meistriško aukščiausio profesionalumo lygiu ugdymą. Visų studijų modulių savarankiškos užduotys yra tiriamojo pobūdžio. Studijuojant formuojama profesijos pedagogo saviugdosa motyvacija, kur varamosios jėgos reiškiasi pedagogo kryptingumu ir aktyvumu. Stiprinamas kryptingumas ir skatinamas aktyvumas tampa vidine determinante – poreikiu tobulėti, atsiranda suvokta prasmė nuolat kurti. Aš profesinį idealą ir tai tampa nuolatiniu pasiekimų ir kūrybiinių ieškojimų motyvu.

Baigus profesijos edukologijos magistrantūros studijas ir apgynus magistro baigiamąjį darbą, suteikiamas *edukologijos magistro kvalifikacinis laipsnis* ir išduodamas diplomą.

Išvados

- Lygia greta rengiant profesijos pedagogus – įgyjant profesiją, kartu studijuojami pedagogikos ir psichologijos moduliai tam tikro profesinio kryptingumo universitete. Taip formuojama profesinė sąmonė, užtikrinama kokybiškai nauja individualybės išraiška atliekant profesinę pedagoginę veiklą, kur formuojasi profesijai reikšmingos vertybės, saviti veiklos stereotipai.
- Lygiagretusis rengimas leidžia lanksčiai tenkinti realius mokyklų reikiamų profesijų pedagogų rengimo poreikius ir tam nereikia papildomų išlaidų, nes pedagoginio kryptingumo kontingentas formuojamas iš jau priimtų į universitetą visų fakultetų studentų (nuo trečio kurso).
- Trečiame kurse studentai savo pedagoginį kryptingumą formuoja skatinami poreikio arba pašaukimo, todėl jau motyvuotai suvokia savo asmenybės santykį ir su profesija, ir su pedagogika. Baigiamuoju studijų etapu dažniausiai pasiekiami aukščiausių rengimo rezultatų.
- Tik universitetiniai tyrimai leidžia plačiai suvokti ir adekvačiai atrinkti profesinio ugdymo turinį profesiniam rengimui kiekvieno kryptingumo mokykloje, todėl profesijos pedagogai negali būti rengiami mokyklose ar kolegijose.
- Skirtingo *profesinio kryptingumo* universitetuose rengti tos profesinės krypties pedagogus, sudaryti jiems galimybę tęstinėse studijose įgyti vis aukštesnę profesinę ir pedagoginę kvalifikaciją. Todėl profesijos pedagogai negali būti rengiami universitetuose, kurie nesijungę su jokia profesiniu kryptingumu.
- Kadangi profesinio ugdymo sistemoje mokiniams mažiau intelektualus ir daugiau konfliktiškas (paauglystės ar ankstyvosios jaunystės tarpsnis), profesijos pedagogas privalo turėti sisteminių pedagoginių pasirengimą.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė V. Aukštesniųjų klasių moksliviu dvasingumo raidos aspektai // Acta paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai. 1998, Nr. 5.
2. Adamonienė R. Profesijos pedagogų optimalaus rengimo modelio paieška // Pedagogika. Mokslo darbai. 2000, Nr. 46.
3. Kregždė S. Mokytojo kaip profesionalo formavimosi psichologija // Ugdymo psichologija. 1998, Nr. 1(1).
4. Martišauskienė E. Vyresniųjų nūdienos mokyklos paauglių dvasinio tapimo ypatumai // Acta paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai. 1998, Nr. 5.
5. Rimkevičienė V., Sinkevičienė D. Profesijos pedagogo savo veiklos vertinimas profesinio rengimo kaitos procese // Socialinės kaitos procesai ir profesinio rengimo vyksmas. Kaunas: VDU, 1999, Nr. 2.
6. Carr D. Professionalism and Ethics in Teacher. London: Routledge, 2000.
7. Spodek B., Saracho O. N., Peters D. L. Professionalism and the Early Childhood Practitioner. N. Y.: Teachers College Press, 1988.
8. Erikson E. H. Identity: Youth and crisis. N. Y.: W. W. Norton and Co, 1968.
9. Leat David J. K. Competence, teaching, thinking and feeling // Oxford Review of Education. 1993, vol. 19, no 4.

PARALLEL MODEL FOR VOCATIONAL TEACHERS TRAINING

Rima Adamonienė

Summary

Parallel training of vocational teachers includes acquiring a profession together with the modulus of pedagogy and psychology at a university of a certain professional direction in which there is a department of Professional Pedagogy and Psychology. In this way professional consciousness develops, insuring new quality of individuality expression, while performing professional teaching activity where professionally important values and individual stereotypes develop.

Parallel training allows remaining flexible in satisfying the needs of schools for preparation of teachers of needed professions and education does not demand additional expenses, because already admitted students (starting from the third year) choose their area of majoring. In the third year the students develop their majoring ideas either influenced by demand or wish therefore they have a motivated understanding of their personality and profession relationship. As a rule us-

ing this method of training in the final stage of studies the highest training results are achieved.

Only university research allows a broad understanding and adequate selection of the professional education content for professional training at each purpose school, therefore vocational teachers can not be trained at schools or colleges. Teachers of each kind of profession should be educated at the universities of different professional direction, providing them with a possibility to acquire higher and higher professional and pedagogy qualification. Teachers of profession cannot be educated at the universities, which are not related to any professional direction.

Since students in the system of professional education are less intellectual and the period of adolescence and young adult life is more conflicting, the vocational teacher should possess a systematic pedagogic preparation.

Gauta 2002 04 26

Priimta 2002 10 15